

Kulturdepartementet

Oslo 28.06.22

Forfatterforbundets innspill til Kunstnermeldingen

Forfatterforbundet takker for invitasjonen og muligheten til å gi innspill til arbeidet med Kunstnermeldingen. Forfatterforbundet er et LO-forbund som organiserer skjønnlitterære forfattere i alle sjangere.

Først vil vi påpeke at selv om vi har gode ordninger for kulturfeltet i Norge, bærer feltet også preg av strukturelle utfordringer. Disse utfordringene dreier seg om innflytelse, om medbestemmelse, om tilgang på informasjon og om å sikre at en størst mulig andel av midlene går til ny kunstnerisk produksjon.

Bredde og tilgjengelighet – mangfold i kulturen

Tidligere kunstner- og kulturmeldinger har med jevne mellomrom de siste tiårene understreket viktigheten av bredde, kvalitet, mangfold og tilgjengelighet av kunst og kultur, samt av at tilbudene når flest mulig.

Forfatterforbundet støtter disse prinsippene, men understreker at også kunstmiljøene selv må være seg bevisste på og kritiske til egen definisjonsmakt. Å fremme og ivareta norsk kultur er ikke ensbetydende med å opprettholde eksisterende strukturer og ordninger. Som tidligere kunstner- og kulturmeldinger har påpekt, står kulturforvaltningen i fare for å være sneversynt og selvforsterkende i sine valg og prioriteringer av ressurser om ikke rekrutteringen til råd, utvalg og øvrige besluttede organer blir bredere og mer aksepterende.

Bredden i forvaltningen av norsk kunst og kultur sikres kun gjennom aksept for at alle innbyggere, uavhengig av geografisk plassering, utdanning, kulturell bakgrunn, kulturell kapital og funksjonsfriskhet finner kunst og kultur som gir mening for dem. Vi omtaler mangfold og bredde i litteraturen særskilt i neste hovedpunkt.

Kultur må være for alle. En foruroligende andel av befolkningen benytter seg ikke av eksisterende kulturtilbud og er heller ikke involvert i kulturarbeid. Dette kan skyldes at personene i denne gruppen opplever at det ikke finnes tilbud som er attraktive for eller tilpasset til dem. Dette pålegger myndighetene og de som leverer kulturtilbudet et betydelig ansvar. Det må være et mål å øke bredden og tilgjengeligheten av kulturtilbud på en måte som når og inkluderer alle. En svært viktig del av dette er tilbud til dem som ofte faller utenom de eksisterende tilbudene, som enkelte grupper innvandrere, barn og ungdom, og blant funksjonshemmede. Vi må også være åpne for at hos noen barn og unge kan «skole»-delen av ordet «kulturskole» skremme vekk og øke terskelen for å delta.

Kulturfeltet er gjenstand for kontinuerlig endring. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt kultursektoren fullt ut makter å følge samfunnsutviklingen og tilpasse seg dagens situasjon. Organer, institusjoner og beslutningsstrukturer er i betydelig grad etablert langt tilbake i tid. Dette preger kulturtilbudet og gjør det vanskelig for nye aktører å få demokratisk og berettiget innflytelse på beslutninger og tilgang til en rimelig andel av ressursene i sektoren. Det er et rimelig krav til kulturfeltet at det kan oppvise nødvendig evne til omstilling og tilpasning til samfunnsutviklingen.

Bredde og mangfold må ikke alene bestemmes av etablerte premissgivere og utøvere, men må i større grad styres av dem tilbudet er rettet mot. Disse må gis plass som premissgivere. Kulturfeltet må bli bedre til å møte målgruppens behov og la disse være med på å styre. Når en foruroligende andel av befolkningen ikke benytter seg av de eksisterende kulturtilbud, må dette tas som et signal om at det kan være behov for endring av tenkesett, innretninger og innfallsvinkler.

Viktigheten av mangfold i litteraturen

Litterært mangfold sikrer lesing. Med et norsk språk under vedvarende press fra engelsk er det viktigere enn noensinne at alle har et lesetilbud som treffer dem. I denne sammenheng er særskilt tidsriktige bøker for unge lesere viktige for å rekruttere nye lesere og opprettholde befolkningens evne til å lese og beherske norsk.

Kunnskap i morsmålet er avgjørende for et velfungerende demokrati, og for at innbyggerne kan delta i samfunnsdebatten. At barn og unge leser færre bøker, innebærer ikke automatisk at de leser mindre, det er også andre lesearenaer de kan møtes på. På disse arenaene foregår mye på engelsk. Det bør derfor etableres en

lesestrategi for å få barn og ungdom til å lese mer norskspråklig tekst. Strategien må understøttes av konkrete og målrettede tiltak, både nasjonalt og lokalt.

Det må anerkjennes at bredde i lesestoff er like viktig som lesing i seg selv. Det er slik språket opprettholdes og utvikles. Støtte til litteratur og lesefremmende tiltak bør derfor fordeles bredere enn tilfellet er i dag, og må bedre tilpasses barn og unges lesevaner og -ønsker. Staten må i større grad være en garantist for at biblioteket tilbyr litteratur for alle grupper av befolkningen. Dette innebærer også at det bør vurderes nye, statlige støtteordninger for bibliotekene. Folkebibliotekene er kommunale og avhengig av de kommunale budsjetter og lokal politisk vilje til å satse på lesefremmende tiltak. Derfor må staten tre støtte til. Lokale folkebiblioteker og skolebiblioteker må styrkes, både gjennom tilbud til leserne og gjennom styrking av de ansattes kompetanse. Flest mulig skolebiblioteker bør ha bibliotekarer med bibliotekkompetanse for å styrke lesing og formidling. Samordning av folkebiblioteker og skolebiblioteker bør vurderes.

Litteratur og kunst må gjerne provosere, være vanskelig tilgjengelig, sette dagsorden og utfordre konvensjonelle rammer. Men dette må balanseres med et tilbud som oppleves som tilgjengelig og attraktivt for mange. Kunstfeltet kan ikke alene definere premisser og ressursbruk. De tilbudene er rettet mot, må trekkes sterkere inn i prosessene. Dette vil også fremme demokratiet og den enkelte borgers engasjement i kulturfeltet og tilbudet.

Tilgjengelighet og variasjon, altså at litteraturen når sine lesere, er i seg selv også kvalitet.

Tiltak for å styrke minoritetsspråk

Befolkningsgruppene som i dag snakker et av de norske minoritetsspråkene, er sammensatte. Det anslås at over 50 000 mennesker benytter et av de tre samiske språkene (sørsamisk, nordsamisk eller lulesamisk), kvensk, romanes eller romani. Likevel er befolkningen generelt lite kjent med de minoritetsspråklige innbyggernes kultur og språk, noe også Europarådet har [anbefalt at Norge](#) tar bedre tak i når Minoritetspakten gjennomføres.

Samtidig vet vi at det nytter å sette inn tiltak. Først på 1970- og 1980-tallet ble det grunnlagt samiske forlag og samiske forfatterforeninger, og Norsk kulturråd begynte å gi støtte til utgivelse av samisk litteratur. Dette førte til at tallet på samiske bokutgivelser økte. I dag utgis det et sted mellom 20–40 samiskspråklige bøker i året, sammenliknet

med rundt 4000 norskspråklige utgivelser på rundt 4 000. Kvensk og romani eller romaner faller foreløpig utenfor systemet.

Det er derfor naturlig å vurdere tiltak på ulike områder for å styrke utgivelsen av litteratur på minoritetsspråk i Norge. Det kan være aktuelt med tiltak i den norske grunnskolen for å styrke bevisstheten rundt minoritetsspråk og -kulturer. Det kan gjøres ved undervisning og ved å øke tilgjengeligheten av slik litteratur i skolebibliotekene.

Like muligheter i utdanningssektoren

Et utdanningstilbud der skjønnlitterære forfattere også kan utfolde seg på minoritetsspråk, vil være et effektivt tiltak for å styrke det litterære mangfoldet i Norge.

Skrivekunstakademiet er et eksempel på en utdanningsinstitusjon som driver undervisning innen skjønnlitterær skriving. Under *Opptaksgrunnlag* på deres hjemmeside står det følgende:

«Søkjara som skriv på norsk, svensk og dansk blir vurderte på lik linje. Søknadar på andre språk blir ikkje vurderte.»

Det samme gjelder det ettertraktede *Forfatterstudium* i Bø, hvor det står følgende under *Opptakskrav*:

«Opplastede skjønnlitterære tekstprøver (15 sider på norsk, svensk eller dansk)».

Norske utdanningstilbud innenfor feltet skjønnlitterær skriving og produksjon bør åpne for at studenter som har et av minoritetsspråkene som sitt litterære språk, kan få studieplass, og det bør gis støtte, slik at disse kan få undervisning i å skrive på sitt morsmål.

Kulturrådet – transparens og åpenhet

Kulturrådet har en sentral posisjon i forvaltningen av kunst- og kulturfeltet. Særlig med bakgrunn i prinsippet om armlengdes avstand har Kulturrådet med sitt budsjett og sine utvalg betydelig makt. Kulturrådet og dets utvalg kan langt på vei definere hva som er god norsk kunst og kultur.

Ordningene og strukturene vi har i dag, framstår som utdaterte. Det må settes spørsmålstegn ved hvorvidt de fullt ut tilfredsstillende samfunnets behov og ønsker i 2022. Kulturrådets virksomhet og rolle bør gjennomgå med hyppige mellomrom for å sikre at rådet oppfylder sitt mandat og samfunnsoppdrag, og at det utfører sine oppgaver i forhold til den generelle samfunnsutviklingen. Kulturen i Norge er i stor grad finansiert gjennom offentlige midler, og det er svært viktig at midlene anvendes demokratisk og i tråd med den generelle samfunnsutviklingen. Dette innebærer ikke at det skal gjøres inngrep i den kunstneriske frihet og kunstneres yringsrett. Det skal være plass for kontroversiell kunst, også med offentlig økonomisk støtte.

Det er av overordnet betydning at Kulturrådet framstår som åpent og inkluderende, og at prosessen bak utvelgelsen av medlemmer til de besluttede og definerende organer i Kulturrådet er reelt demokratisk. Sammensetningen av organer og utvalg må gjennomgående speile samfunnet, og nye representative aktører må gis representasjon på lik linje med etablerte. Dynamikken i sammensetningen av organer og utvalg må bli bedre, slik at etablerte strukturer ikke sementeres.

Dagens praksis for sammensetning av råd og utvalg er vanskelig å forstå. Evnen til aktivt å trekke inn nye, representative aktører i prosesser og organer synes tilnærmet ikke-eksisterende. Det opplyses i for liten grad om struktur og prosess, og nye aktører må selv tilkjempe seg informasjon, i stedet for at denne tilbys. Dette er uforenlig med et godt kulturdemokrati og i dårlig overensstemmelse med rådets samfunnsoppdrag.

Kulturrådet er et offentlig organ, finansiert med offentlige midler. Dette understreker plikten til aktivt å bringe inn nye, representative aktører i verv, saksbehandling og prosesser på lik linje med etablerte aktører. Prinsippet om armlengdes avstand må gjelde strengt. Plikten til å informere, endre og involvere påligger Kulturrådet som et offentlig organ. Det er nødvendig å innføre overordnede virkemidler for å sikre at dette skjer.

Regelverket for Kulturrådet bør gjennomgå og revideres for å sikre at rådets virksomhet til enhver tid oppfylder samfunnsoppdraget og holder tritt med samfunnsutviklingen. Regelverket må sikre at nye, representative aktører raskt kommer med i organer, utvalg og beslutningsprosesser, slik at de nye aktørene ikke utestenges fra innflytelse gjennom lang tid. Det må knesettes et likhetsprinsipp i behandlingen av aktørene.

Generelt må overordnet forvaltningsmyndighet – ikke begrenset til Kulturrådets virksomhet – påse at regler og lovgivers intensjoner følges lojalt opp av de som forvalter myndighet og midler.

Innkjøpsordningene

Kulturrådets definisjon av formålet med innkjøpsordningen for ny, norsk skjønnlitteratur er at det blir skapt, utgitt, spredt og lest ny norsk skjønnlitteratur. Kulturrådet stiller et minstekrav til utgivelsenes kvalitet, og innkjøpene skal samlet sett bidra til stor bredde i norsk litteratur.

Ved opprinnelsen for ordningen, i 1965, var formålet:

- Å sikre utgivelse av nye, norske bøker.
- Å sikre tilgang til bøkene, slik at publikum kan gjøre seg kjent med samtidslitteraturen.
- Å sikre forfatterne bedre inntekter.

(Kilde: SNL)

Forfatterforbundet stiller seg bak dette utgangspunktet, men mener det er strukturelle og praktiske problemer knyttet til dagens ordninger, og at disse er overmodne for endring.

Det meldes opp flere titler enn det er budsjetter til å kjøpe inn. En del titler kjøpes ikke inn fordi de vurderes som ikke gode nok. Det er naturlig. Men når ordningen ikke har noen reell budsjettkontroll, sikter man mot et uløselig problem. Forfatterforbundet mener at ordningen må underlegges en reell budsjettkontroll for å overleve politisk. Alternativet er at ordningen risikerer ikke å overleve.

En slik kontrollmekanisme er avkortning i utbetalt beløp. I dag praktiseres dette slik at avkortningen tas av forleggenes andel. Det er etter Forfatterforbundets forståelse riktig, og i tråd med intensjonen i ordningen. Forfatterens andel av innkjøpsordningen må forbli urørt selv om avkortningen reduserer forlagsandelen ned mot eller til under forfatterens andel av vederlaget.

I denne sammenheng er det riktig å påpeke at forfatteren, opphaveren, står for den største innsatsfaktoren når et litterært verk skapes. Det er ingen rimelighet i at staten gjennom subsidier skal tilgodese utgiveren, forlaget, med mer penger enn opphaveren.

Selv ved en fordeling av subsidien på 50% til hhv. opphaver og utgiver, ligger det en betydelig næringsstøtte til forlag. Slik fordelingen nå praktiseres, gir staten utgiver en subsidie på bekostning av opphaveren, som faktisk skaper litteraturen.

De automatiske innkjøpsordningene gjør at bøker kommer raskt ut til bibliotekene, og at forfatter og forlag får raskt oppgjør. Samtidig opprettholder denne praksisen skjevheter. I realiteten diskriminerer den mindre utgivere. Det er kun forlagene med sterkest økonomi som er i stand til å håndtere avslag. Mindre forlag kan få problemer med å gjøre opp økonomisk med forfatter. Ordningen bør derfor inneholde et klart regime for hvordan avslag og påfølgende likviditetsutfordringer skal håndteres. Ordningene vil ellers fungere som en systemisk støtteordning til de største forlagene.

Saksbehandlingsreglene for innkjøpsordningene bør også gjennomgås for å redusere den risiko forlagene tar ved å melde opp bøker til ordningen. Praksis i dag synes gammeldags og muligens foreldet.

Det bør også lovfestes en sikringsordning for forfattere som taper sitt vederlag fordi forlag tas under konkursbehandling på grunn av refusjonskrav når bøker ikke kjøpes inn under innkjøpsordningene. En slik ordning kan enkelt etableres ved at forlag som melder på bøker til innkjøpsordningen, forpliktes til å være med i en forsikringsordning der forfatterens krav sikres gjennom forsikring.

Rapporten Logikker i strid, som det ofte refereres til innen litteraturfeltet, fanger ikke opp de nevnte skjevhetene, eller tar for lett på dem. Rapporten konkluderer med anbefalinger som ikke er bærekraftige for litteraturen i dagens samfunn. Anbefalingen om at flest mulig av ordningene under innkjøpsordningen skal være automatiserte, kan under de rette politiske omstendigheter være en oppskrift på avvikling av ordningen. Det er også påfallende hvor liten vekt forfatterne av «Logikker i strid» legger på at feltet er i radikal teknologisk endring, og hvor stor vekt man på den andre siden legger på å legge til rette for de såkalte «inkubentforlagene» (de store, etablerte). Rapporten framstår mest av alt som et forsvar av det bestående. Bransjeaktørene bør i større grad se framover og tilpasse seg nye former for distribusjon av litteratur, ikke lene seg på fortiden.

Statens Kunstnerstipend

Forskrift om statens stipend og garantiinntekt for kunstnere (§ 8.2.1) slår fast at stipendkomiteer under ordningen «... oppnevnes for et tidsrom på inntil tre år av

kunstnerorganisasjonenes generalforsamlinger, årsmøter eller annen innretning som organisasjonene anser som høyeste fungerende myndighet i slike saker.»

Kulturrådet og Kulturdepartementet bør være åpne og rettleidende overfor nye, representative aktører i hvordan de kan oppnå deltakelse og medbestemmelse i form av å innstille medlemmer til komiteene.

Forfatterforbundet ble godkjent som representativ forhandlingspart i bibliotekvederlaget ved Kulturdepartementets vedtak i februar 2019. Etter kongelig resolusjon året etter ble forbundet medlem av Kopinor. Resolusjonen ble truffet av Kongen i statsråd etter at Kultur- og likestillingsdepartementet hadde fattet vedtak om å godkjenne Forfatterforbundet som avtalelisensutløsende organisasjon etter åndsverksloven. Departementets vedtak ble påklaget av Den norske Forfatterforening (DnF), men klagen ble avvist.

Forfatterforbundet har vært godkjent som en representativ organisasjon for norske forfatter i flere enn tre år. Kultur- og likestillingsdepartementet har godkjent forbundet som representativt. Det er derfor kritikkverdig at samme departement ikke har befordret at forbundet får samme anledning til å delta i beslutningsprosesser som gjelder Statens kunstnerstipend. Dette er betenkelig ut fra et demokratisynspunkt, men reiser også viktige konkurranserettslige og EU-rettslige spørsmål. Departementet har latt én organisasjon – DnF – innen det skjønnlitterære feltet for voksne alene påvirke utdelingen av Statens kunstnerstipend på området, vel vitende om at en av departementet selv anerkjent, representativ organisasjon er utelukket fra prosessen.

Forfatterforbundet forutsetter at denne ubalansen endres med umiddelbar virkning.

Unge forfattere, rekruttering av nye til yrket

Kunstfeltet må være åpent overfor unge, debuterende forfattere. Det må også være åpent for upubliserte aspirerende forfattere. Feltet må ta inn over seg at disse forfatterne ikke nødvendigvis er forfattere på samme premisser som de etablerte. Særlig yngre forfattere utforsker nye formater. De som er født inn i den digitale verden, problematiserer ikke det faktum at plattformer som TikTok og Instagram kan brukes til formidling og distribusjon av litteratur.

Det er viktig at unge forfattere får tilgang på et faglig nettverk og kan bli en del av en litterær familie når de ønsker dette. De må kunne delta i arrangementer, på kurs, kunne få tilgang på støtte til å skape litteratur slik etablerte forfattere får.

Forfatterforbundets syn er at litteraturfeltet – organisasjoner og staten med alle sine tentakler – må åpne seg mot dem som ønsker å være en del av det, og veilede og inkludere nye og unge stemmer.

Mangfold

Støtteordninger, organisasjoner, råd, utvalg, etater m.v. må erkjenne at langt fra alt foregår på norsk her i landet. En stadig større andel av befolkningen har ikke norskulturell bakgrunn, ei heller norsk som sitt førstespråk. På få år er det skjedd en endring som heller ikke kulturfeltet fullt ut har tatt innover seg.

Litteratur og kunst i Norge er først og fremst norsk, men ikke bare det. Det må legges til rette for stemmer med annen kulturell bakgrunn og på andre språk som har utbredelse i Norge.

Organisasjonene aksepterer, på varierende grunnlag, medlemmer som ikke skriver på norsk. Det er viktig at feltet åpner seg mot denne gruppen, og at forståelsen av forfatterrollen i Norge helt og fullt inkluderer de som av flere årsaker ikke har norsk som sitt litterære språk.

Forfatterforbundet stiller spørsmål ved om litteraturfeltet bør vurdere å kunne gi støtte til prosjekter som ikke skrives på norsk, men for eksempel urdu, arabisk eller for den del engelsk. Vurderingskriteriene må i så fall konsentreres rundt at det er snakk om et norsk prosjekt, der handling og tematikk kan relateres til Norge, norsk samtid og en tilværelse i Norge, med mulighet for at verk også tilgjengeliggjøres på norsk i det norske, litterære markedet.

OTP – sosiale rettigheter

Nesten hele befolkningen – arbeidstakere – er sikret en tilleggspensjon til folketrygden gjennom om Lov om offentlig tjenestepensjon (OTP) eller andre offentlige eller private ordninger. Loven var et resultat av en allmenn anerkjennelse av at folketrygden ikke dekket det store flertalls behov for å kunne leve et anstendig liv etter oppnådd pensjonsalder.

Selvstendig næringsdrivende og frilansere faller ikke inn under OTP. Forfattere og andre kunstnere og kulturarbeidere har ofte en sammensatt økonomi med totalinntekten fordelt på mange oppdragsgivere, og med relativt begrensede inntekter fra hver av dem. Mange i denne gruppen styrer derfor mot en tilværelse som minstepensjonister. Dette er svært uheldig, både for den enkelte og for samfunnet. Samfunnet kan ikke tillate å øke de økonomiske forskjellene ytterligere i pensjonisttilværelsen. Det skjer i dag. Mange pensjonister er spreke og ønsker å ha et aktivt liv i mange år etter at de er gått av med pensjon. Dette er ikke mulig hvis ikke pensjonsordningene for selvstendig næringsdrivende og pensjonister endres og bedres.

Det er på overtid å etablere en pensjonsløsning også for selvstendig næringsdrivende kunstnere. En slik ordning bør tilstrebe å være lik for alle selvstendig næringsdrivende/frilansere.

Det bør innføres en lovfestet, obligatorisk ordning for selvstendig næringsdrivende/frilansere på lik linje med det som gjelder ellers i arbeidslivet. Pensjonssparing er langsiktig, og det er viktig å komme i gang med sparingen så tidlig som mulig i livsløpet.

De færreste vet hvilken reduksjon av levestandard det innebærer å gå av med pensjon før de selv befinner seg der. Dette gjelder både yngre og eldre; man ser ikke for seg hvilken ny økonomisk virkelighet pensjonisttilværelsen medfører. Dette understreker viktigheten av at ordningen er obligatorisk, ikke valgfri. Selv om pensjonsoppsparingen i beløp er begrenset på grunn av små inntekter, vil pensjonsbeløpet bli et godt økonomisk tilskudd hvis sparingen begynnes tidlig nok.

Konkret bør det etableres en ordning der det defineres at et antall fastsatte prosentpoeng av fakturert beløp/honorar legges til og automatisk går til den enkelte næringsdrivendes/frilansers pensjonssparing. En slik ordning skiller seg ikke sterkt fra enkelte kollektive fondsløsninger ordninger etablert av organisasjoner på kulturfeltet, der en prosentandel av honoraret går til fond som skal forvaltes til beste for fellesskapet. I en pensjonsordning vil det imidlertid være oppdragsgiver som betaler, slik arbeidsgiver betaler OTP ellers i arbeidslivet.

Kultur- og kunstfeltet bør være først ute med obligatorisk pensjonssparing for selvstendig næringsdrivende/frilansere. Feltet er i stor grad finansiert med offentlige midler gjennom tilskudd og støtteordninger, og det må kunne legges til grunn at offentlige organer lojalt vil følge opp en slik ordning. Uten lovregulering vil private oppdragsgivere ikke være forpliktet til å bidra til pensjonssparing, og mange vil antakelig søke å unngå å betale inn på dette. Private ordninger må i tilfelle avtalereguleres. For å skape mest mulig likhet aktørene og utøverne imellom er det derfor nødvendig å gjøre pensjonssparingen obligatorisk ved lov.

Forfatterforbundet mener at det for forfattere i tillegg til royalty bør innbetales en prosentsats av royalty til forfatterens pensjonskonto for langsiktig sparing. Forbundet arbeider for at det må vedtas en obligatorisk, lovfestet ordning som forplikter alle oppdragsgivere til å bidra til oppdragstakers pensjonssparing.

Administrasjon og tekniske løsninger for en ordning som beskrevet ville for bare få år siden gjort det vanskelig eller umulig å etablere en pensjonsordning der grunnlaget for pensjonssparingen var sammensatt av begrensede beløp utbetalt fra flere oppdragsgivere. Innføringen av systemet med pensjonskonto for et par år siden, der hver enkelt kan samle sine pensjonssparinger ett sted, på én konto, bør gjøre det administrativt og teknisk mulig raskt å innføre en obligatorisk ordning for pensjonssparing for selvstendig næringsdrivende/frilansere.

Stipendpolitikk innrettet mot å skape ny litteratur

Innledningsvis har vi pekt på viktigheten av mangfold i litteraturen for å holde det norske språk levende og fremme leselysten i alle aldre og lag av befolkningen. Det er i tråd med dette at Forfatterforbundet har etablert en praksis for vår stipendpolitikk som bidrar til produksjon av ny litteratur, og der alle sjangre er representert.

Vårt forbund er gjennom voldgiftsdom gitt anledning til å disponere 13% av bibliotekvederlagsmidlene til voksen skjønnlitteratur. Ved vår første stipendtildeing nå i 2022 disponerte forbundet midler samlet opp over flere år, og det ble i alt tildelt 114 stipender. 81 av disse stipendene gikk til forfattere som ble tildelt tre måneders arbeidsstipend. Vi mener det er riktig at stipendmidler skal fordeles på flest mulig og brukes til å gi støtte til forfattere som kan dokumentere at stipendtildeing vil bidra til å skape ny litteratur.

I henhold til vedtektene for bibliotekvederlaget kan ikke egne medlemmer prefereres ved tildeling av stipend. Fasit etter Forfatterforbundets første stipendtildeleging viser også at dette er gjennomført for vårt vedkommende: Vel en fjerdedel av stipendene gikk til medlemmer av Forfatterforbundet, resten ble fordelt mellom medlemmer av Den norske Forfatterforening (cirka 1/3) og forfattere som ikke er medlem av noen av organisasjonene.

Forfatterforbundets syn er som tidligere nevnt at de offentlige vederlagsmidlene er et fellesgode som i første rekke skal gå til aktivt arbeidende forfattere som bidrar til å skape ny litteratur.

Stipendene på kulturfeltet finansieres stort sett av offentlige midler. Midlene har som formål å understøtte kunstnerisk virksomhet. På litteraturfeltet er bibliotekvederlaget en viktig kilde for stipender. Formålet med bibliotekvederlaget er å stimulere til at det skapes ny, norsk litteratur. Bibliotekvederlaget er regulert i en egen lov, Lov om bibliotekvederlag. Etter Forfatterforbundets oppfatning er det viktig at lov og praksis gjennomgås for å undersøke i hvilken grad lovens formål oppfylles i praksis.

Forfatterforbundets stipendpolitikk søker å tilgodese flest mulig forfattere av ny norsk litteratur. Forbundet utdeler derfor stipender av tre, seks og tolv måneders varighet. Dette fremmer både bredde og mangfold. Forfatterforbundet legger også stor vekt på at kvalitet ivaretas i stipendutdelingene. I tråd med lovens formål – at midlene skal gå til å skape ny litteratur – er det avgjørende at kostnadene ved saksbehandlingen av stipendsøknader ikke går på for stor bekostning av beløp som utdeles i stipender. I sin stipendordning har forbundet derfor vektlagt både kvalitet – blant annet gjennom saksbehandlingsrutiner og sammensetning av stipendkomiteen – og kostnadseffektiv saksbehandling. Forbundet mottok 507 søknader ved årets stipendutdeling. 114 av søkerne ble tildelt stipend.

Mange organisasjoner – høy administrativ kostnad

En ikke ubetydelig del av midlene i bibliotekvederlagsordningen går til administrasjon og andre aktiviteter i skribentorganisasjonene. Forfatterforbundet vektlegger at aktiviteter finansiert med offentlige midler skal være åpne også for ikke-medlemmer.

Administrasjonskostnadene og kostnader til andre aktiviteter begrenser beløpet som går til stipender.

For å fremme lovens formål om at bibliotekvederlaget skal bidra til ny litteratur, har Forfatterforbundet derfor tatt til orde for at skribentorganisasjoner slår seg sammen, slik at det samlede beløp som utdeles gjennom stipender økes, eller i det minste at skribentorganisasjonene samarbeider reelt om administrative og juridiske ressurser, og på den måten rasjonaliserer driften, slik at flere kollektive midler kan finne veien tilbake til opphaverne.

Forfatterforbundet foreslår også at man vurderer en omlegging av bibliotekvederlagsordningen, slik at en lov- eller forskriftsfastsatt andel av midlene går til stipender, for eksempel 90%. Parallelt med dette bør det innføres det en ordning under Kulturrådet, der skribentorganisasjonene gis direkte driftsstøtte. Profesjonelle og sterke skribentorganisasjoner er viktig for å ivareta norsk kultur.

Eksisterende stipendordninger bør også gjennomgås for å sikre at ordningene understøtter lovens formål om å stimulere til å skape ny norsk litteratur.

Boklov

Vi har gitt våre egne innspill til forarbeidene med bokloven, men noen av disse er relevante å trekke inn også her.

En boklov bør stimulere til høy og vedvarende produksjon av norsk litteratur av god kvalitet og bredde, samtidig som den bidrar til at forfatterøkonomien styrkes. Forfatteren er den som produserer det hele litteraturfeltet er avhengig av, men likevel er det forfatteren som får den **minste andelen** av bokkrona.

Som med bokloven er det viktig at også kunstnermeldingen omtaler prinsippet om opphavernes rett til rimelig vederlag for kommersiell utnyttelse av deres verk, og setter grenser for hvor lenge en slik rett kan overdras, fordi opphaverne har den desidert største innsatsfaktoren når et litterært verk skapes, men får den laveste andelen av inntekten og er den svake part i forhandlinger om vederlag. Opphaverne må derfor ved enhver kommersiell utnyttelse av sine verk sikres en *forsvarlig og rimelig godtgjørelse*. Dette gjelder ikke bare ved førstegangs publisering på papir, men også ved sekundærbruk, som digital og annen publisering, og ved kopiering.

Videre, og som med bokloven, er det også viktig at kunstnermeldingen omtaler regulering av digital distribusjon av bøker. E-bok og strømmebøker er kjente formater nå,

men effektene når markedet modnes er ennå ukjente. Den digitale utnyttelse av litterære verk må reguleres slik at teknologieierne ikke får den økonomiske og markedsmessig overveldende maktposisjonen som vi ser tegne seg i litteraturstrømmemarkedet, og som har manifestert seg i musikkmarkedet. *En slik utvikling er en trussel mot opphavernes inntekter.*

Videre, fra vårt innspill til arbeidet med ny boklov:

Digitaliseringen av litteratur går svært hurtig. Strømmetjenester innfører en ny teknologi i bokmarkedet som overgår det tradisjonelle markedets begrensninger. Nå står strømmetjenestene for en stor del av markedet (ca. 30% i Norge), og denne delen øker fortsatt. Strømmetjenestene er ikke part i det generelle avtaleverket for litteraturområdet, for eksempel Bokavtalen.

Det er en risiko for at det kan utvikle seg et privat monopol i strømmemarkedet, og erfaringen fra musikkfeltet viser at strømeplattformer har egenskapen til å trekke til seg brorparten av inntektene fra bruken av åndsverkene.

Fast pris på nyutgitte verk sikrer rettighetshaverne en rimelig inntekt av salg og motvirker i noen grad priskonkurransen på nye verk. Fastprisperioden bør innrettes slik at den både sikrer rettighetshaverne rimelig vederlag i alle publiseringsformer og med primær- og sekundærbruk, men samtidig ikke er til hinder for at rettighetshaverne kan utnytte et verk kommersielt til rettighetshavernes beste. Man bør ta utgangspunkt i dagens system, men med en fastprisperiode som følger verk, ikke format.

Fastpris i de fleste andre land er to år, 24 måneder, men det fins fastprisperioder helt ned mot 6 måneder. Vi mener at et verk skal falle i fripris i alle formater ved enten 18 eller høyst 24 måneder.

Appropriate compensation/rimelig kompensasjon

EU Directive 2014/26/EU fastslår at opphaveren skal «receive appropriate remuneration for the use of rights». Direktivet sier imidlertid ikke noe om hva som er appropriate/rimelig. Også den norske lov om opphavsrett (åndsverkloven §69) nedfeller prinsippet om opphavets rett til rimelig vederlag. Heller ikke

Åndsverksloven sier noe om hva som er et rimelig vederlag. Rimelighetsbegrepet er tøyelig som en strikk, noe som går ut over den svakeste parten, opphaverne. Det er en svakhet ved direktivet og åndsverksloven at rimelighetsbegrepet ikke er definert eller søkt fulgt opp.

En omfattende rapport til Europakommisjonen (2015) *Remuneration of authors and performers for the use of their works and the fixations of their performances* påviser og understreker hvor svakt opphavere står når det kommer til å oppnå en «appropriate remuneration».

Vederlag til opphavere diskuteres i mange fora internasjonalt. Det er ikke å trekke det for langt om man konkluderer med at opphaverne i kampen med multinasjonale teknologigiganter kommer dårlig ut når det gjelder å få betalt for sine verk.

Lov om kollektiv forvaltning av opphavsrett

Forfatterforbundet mener at Lov om kollektiv forvaltning av opphavsrett knesetter prinsipper, blant annet *at medlemskap i organisasjoner som forvalter rettigheter – og det er de fleste – skal være basert på objektive, åpne og ikke-diskriminerende kriterier.*

Det vil være en god tanke om den nye kunstnermeldingen gir signaler om at slik gode og demokratiske prinsipper skal følges på litteraturfeltet. Opphaverne er de som opparbeider rett til vederlag. De må sikres udiskriminerende medbestemmelse i forvaltningen av de kollektive midlene de er med på å opparbeide.

Det er svært delte meninger i kunstnerorganisasjonene om forvaltningen og fordelingen av midler som faller inn under Lov om kollektiv forvaltningsrett mv. Forfatterforbundet er innforstått med at ordningen tilsier kollektiv forvaltning, men at det dreier seg som individuell fordeling og tildeling av midler. Forfatterforbundet bestreber å innføre en ordning som sikrer individuell fordeling av vederlag til opphavere, lojalt i forhold til Lov om kollektiv forvaltning av opphavsrett mv. og EU-direktivet som ligger til grunn for loven.

Digitaliseringen i skoleverket

Digitaliseringen i skoleverket gjør at det er vanskelig å holde oversikt over antall faktiske kopier av de ulike åndsverkene som benyttes. Avtale- og regelverket som skal ivareta interessene til de som eier rettighetene, forfattere og forlag, har en tendens til å henge etter i utviklingen, med manglende kompensasjon til opphaverne som et resultat.

Skoleverket i Norge er langt på vei gjennomdigitalisert. Skolene kjøper lisenser til digitale læreverk, men honorar til forfattere som har tekster i disse verkene, varierer enormt fra forlag til forlag, og etter hvilket fag og skolenivå det gjelder. (Småtrinn, mellomtrinn, ungdomstrinn eller videregående.) Digitale verk for skolen kommer gjerne i store opplag og er en viktig inntektskilde for forlagene. Skolen er i ferd med å bli gjennomdigitalisert uten at det er på plass en normalkontrakt som sikrer opphaverne.

Denne delen av litteraturomsetningen er preget av individuelle avtaler om vederlag mellom den enkelte forfatter og det enkelte forlag. Satser og honorarer til opphavere er langt fra godt nok regulert. Det er viktig å få gode royaltysatser og honorarer for digitale tekster, og få bukt med de store ulikheter og underbetalingen av forfattere som nå skjer. Digitale skolebibliotek er ganske beskjedne i omfang foreløpig, men det er neppe tvil om at også bibliotekene i økende grad vil bli digitalisert. Som ved bruken av digitale læremidler i undervisningen må også tilgang til – og utlån av – digital litteratur gjennom skolebibliotekene reguleres slik at rettighetshavere sikres den økonomiske kompensasjon de har krav på.

Noen tanker framover – nye plattformer

Noen forfattere lever av å være forfatter og skriver på heltid, andre kan ha ønske om dette, men oppnår ikke den nødvendige økonomien og må ha annen inntekt ved siden av. Felles for alle er at de som skriver voksen skjønnlitteratur, fortjener å ha en inntektsmessig kompensasjon som er rimelig og føles riktig, sammenliknet med de øvrige aktørene i bransjen.

En ny boklov og normalkontrakter vil i fremtiden stå helt sentralt hvis de litterære opphaverne skal få rimelig betalt for bruken av sine verk.

I utformingen både av boklov og normalkontrakter vil de ulike aktørene, så som forlag, bokhandlere, politikerne som vedtar lovverket og forfatterne, kunne ha ulike syn og agendaer. Flere saker i nyere tid har vist at forfattere har en tendens til å risikere å havne i skvis mellom de andre nevnte aktører.

I arbeidet med både boklov og normalkontrakter er det viktig at partene har klart for seg at uten forfattere blir det ingen litteratur. Og om ikke forfatterne gis en rimelig kompensasjon for sitt arbeide, så vil det bli dårligere litteratur. Myten om den fattige kunstner er og forblir en myte, noe som er enda tydeligere i dag enn tidligere.

I denne sammenheng er det ikke noe argument at *noen* forfattere gjør det bra og tjener gode penger. For alle som er med og topper skattelistene, så fins det en underskog av hardt arbeidende opphavere som ikke opplever det samme, men som ville hatt litt bedre arbeidsvilkår, dersom kompensasjonsordningene hadde vært mer rimelige og rettferdige. Dette handler selvsagt om bredde i litteraturen, og i det lange løp også om ivaretagelse av det norske språk, og også om leselyst blant de brede lag av befolkningen.

Det er heller ikke noe argument at deler av bransjen er kommersiell. Krim- og serielitteratur blir ofte sett ned på, og igjen er det slik at noen få gjør det økonomisk godt, mens mange andre sliter med vanskelig økonomi, fordi kompensasjonsordningene ikke er gode nok, og fordi forlagenes utgiverpolitikk sjelden tar hensyn til hva som tjener de respektive forfattere best.

Vi gjentar vårt kanskje viktigste argument: I tilblivelsen av et litterært verk er det forfatteren som har den største innsatsen. Da er det rimelig at forfatteren også er den som får den største andelen av inntektene ved utnyttelsen av det litterære verket.

Forfatterforbundet en åpen fagforening for alle forfattere med minst én skjønnlitterær utgivelse for voksne, uten hensyn til sjanger eller kvalitetskrav. Gjennom vårt arbeid for opphavere i ulike sjangre, har vi sett et stort behov for nettopp å organisere forfatterne i arbeidet mot et felles mål, med rettferdige og gode ordninger som kompenserer økonomisk for arbeidet forfatterne utfører. Kontrakter og lovverk må være lettforståelige og vanntette, uten mulighet for forlag eller andre til å omgå opphavernes soleklar rett til rimelig vederlag for sitt arbeide. Bare gjennom dette kan vi sikre det økonomiske fundamentet også for neste generasjon av skjønnlitterære forfattere.

Med vennlig hilsen

Styret i Forfatterforbundet

Eystein Hanssen (sign)

Trond Vernegg (sign)

Elena Guttormsen (sign)

Ingrid Vigerust Kallestad (sign)

Jan Erik Øvergård (sign)